

57. Dede Korkut boylarında alplık alametleri

Mazhar NARŞAP¹

APA: Narşap, M. (2022). Dede Korkut boylarında alplık alametleri. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (31), 984-991. DOI: 10.29000/rumelide.1222174.

Öz

Türk tarihine dair yazılı, sözlü ve arkeolojik kaynaklardan bilgi elde edilmektedir. Sözlü kaynakların başında ise destanlar ve efsaneler gelmektedir. Dede Korkut Boyları da sözlü kaynaklar arasında yer alan önemli bir eserdir. Dede Korkut Boylarında anlatılan olaylarda Türklerin devlet yönetimi, toplum ve aile yapısı, ekonomik, askeri ve dini hayatı gibi kültürel unsurlara dair bilgiler yer almaktadır. Söz konusu boylarda anlatılan olaylarda geçen bir başka kültürel unsur ise alplıktır. Alp; bağlı olduğu toplum için faydalı bir iş yapan, kahramanlık gösteren ve bunun karşılığında da toplum tarafından kendisine alp adı verilerek toplumda yerini almış kişidir. Türkler tarihleri boyunca iç ve dış düşmanlar ile mücadele etmişlerdir. Bu mücadelelerinde de alplar ön planda olmuştur. Alp kişi gösterdiği kahramanlığa göre ad almasından başka avladığı güçlü bir hayvanın derisinden yapılan özel kıyafeti giymesi de alp olduğunu göstermektedir. Dede Korkut Boylarında da toplum içerisinde bir çocuğun nasıl ad aldığı *Dirse Han Oğlu Boğaç Han* boyunda, alpin toplum içerisinde yeri *Uşun Koca Oğlu Segrek*'in boyunda, alpin avladığı hayvanın derisini giymesi ise *Salur Kazan'ın Ejderhayı Öldürmesi* boyunda anlatılmaktadır. Esasında Dede Korkut Boylarında alplık ile ilgili geçen ifadeler alplığın alametleridir.

Anahtar kelimeler; Dede Korkut, alp, ad verme, özel kıyafet, at

Alpine symbols in Dede Korkut Stories

Abstract

Information about Turkish history is obtained from written, oral and archaeological sources. At the beginning of the oral sources are epics and legends. Dede Korkut Stories is an important work among the oral sources. In the events narrated in Dede Korkut Stories, there is information about cultural elements such as the state administration, society and family structure, economic, military and religious life of the Turks. Another cultural element in the events described in the mentioned tribes is the alplik. Alp; He is a person who does a useful job for the society he is connected to, shows heroism and in return takes his place in the society called alp by the society. Turks have struggled with internal and external enemies throughout their history. In these struggles, the Alps were at the forefront. In addition to being named according to the heroism he showed, the Alpine person wearing a special outfit made from the skin of a powerful animal he hunted also shows that he is an Alp. In Dede Korkut Stories, how a child gets his name in the society is described in the *Dirse Han Son Boğaç Han* Story, the place of the alp in the society in the *Story of Segrek*, the son of *Uşun's* husband, and the wearing of the skin of the animal hunted by the alp is described in *Salur Kazan's Killing the Dragon*. In fact, the expressions about the alp in the Dede Korkut Story are the signs of the alp.

¹ Doktora Öğrencisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tarih ABD, Eskiçağ Tarihi BD (Ankara, Türkiye), narsapmazhar5@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-5104-2054 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 11.11.2022-kabul tarihi: 20.12.2022; DOI: 10.29000/rumelide.1222174]

Keywords; Dede Korkut, alpine, naming, tailored clothing, horse

Giriş

Bozkır kavimlerinin milattan önceki yüzyıllardan başlayarak günümüze kadar süregelen bir tarihi bulunmaktadır. En eski Türk tarihine dair yazılı kaynaklarda sınırlı da olsa bilgi bulunmakla birlikte bozkır kavimlerinin yazıya geçmeden önceki dönemleri hakkında sözlü ve arkeolojik kaynaklardan bilgi alınmaktadır. Sözlü kaynakların başında destan ve efsaneler gelmektedir. Destan ve efsanelerden bozkır kavimlerinin tarihsel süreçleri ve kültürel unsurlarına dair pek çok bilgi edinmek mümkündür.

Bozkır kavimlerinin tarih ve kültürünün araştırılmasında kullanılan sözlü kaynaklardan biri de Dede Korkut Boylarıdır. Dede Korkut Boylarının, Dresden ve Vatikan olmak üzere iki nüshası bilinmekte iken, yakın bir zamanda yapılan çalışma ile “Türkmen Sahra Nüshası” adı verilen üçüncü bir nüsha ortaya çıkmıştır. Dede Korkut Boyları, üçüncü nüshanın bulunması ile toplam on üç boydan meydana gelmektedir. Türkmen Sahra Nüshası yirmi üç soylama ve bir anlatıdan oluşmaktadır. Soylamalarda; hükümdarlık, kut anlayışı, adalet, toy, kadın, aile, kahramanlık, cesaret, dinî değerler gibi Türklerin devlet yönetimi, sosyal, ekonomik ve dini hayatına dair birçok konu yer almaktadır. Soylamalardan sonra gelen anlatının orijinal metninde başlığı yoktur. Metnin içeriği incelendiğinde: “ Salur Kazan’ın ejderhayı öldürerek derisinden kıyafet yaptırması ve daha sonra Bayındır Han’ında katıldığı bir toyda bunun kutlanması olayı” metnin başlığının *Salur Kazan’ın Yedi Baş Ejderhayı Öldürmesi Boyu* olarak belirlenmesinde etkin rol almıştır. Bu olayda anlatılan hususlar aynı zamanda alplık alametidir. Bu nüshada anlatılan soylamalar ve *Salur Kazan’ın Yedi Ejderhayı Öldürmesi Boyu*, Türk kültür tarihine dair yeni bilgiler sunmaktadır(Ekici, 2019, s. 8-9).

Dede Korkut Boyları, Türk kültürünün birçok unsuruna dair bilgiler vermektedir. Bu bilgiler arasında alp ve alpin yetişmesi ile ilgili bilgilerde vardır. Her toplum düşmanlara karşı toplumu koruyan varlığını devam ettiren insan tipini özel olarak yetiştirmektedir. Bozkır coğrafyasında konar-göçer bir hayat benimseyen bozkır insanı da kendi tabiatına uygun insan tipi olan alp tipini ortaya çıkarmıştır (Kaplan, 2014, s. 48). Alp; kendi çıkarlarından önce toplumun yararı için uğraşan ve bu hususta gerektiğinde canını bile ortaya koyan kişi demektir. Alp kelimesi eski ve yeni birçok Türk lehçesinde kahraman, cesur, yiğit, zorlu manalarına gelmektedir. Bu kelime şahıs adı olarak kullanıldığı gibi, bir sıfat, bir unvan ve boy teşkilatı içinde bir asalet zümresinin adı olarak da ortaya çıkmaktadır. Türkçe sözlüklerde alp kelimesini yiğit, kahraman, bahadır, cesur, zorlu anlamları karşılamaktadır. Bu kelimedenden alpagut, alpırkanmak, alpırkamak, alp yol gibi kelimelerde türetilmiştir (Durmuş, 2013, s. 23).

Bozkır kavimlerinde kahramanlık gösteren kişilere alp denilmektedir. Alplar toplumun koruyucusu ve kahramanı oldukları için toplumda saygın bir konumdadırlar. Çocukların daha küçük yaşlardan itibaren alp olmaya hazırlanması amacıyla askeri eğitim daha çocuk yaşta başlamaktadır. Şüphesiz bu eğitim hayatın gagesine uygundur. Örneğin: Hunlar ’da çocuklar, koyunlara ya da iğdiş edilmiş koçlara binebilmekte, yay gerebilmekte; kuşlara, gelinciklere, büyük farelere ok atabilmektedirler. Büyüdüklerinde beslenme ve giyinme gibi temel ihtiyaçları gidermek için tilki ve tavşanları avlamaktadırlar. Burada koç ve koyuna binerek, ayakları yere değmeden durabilme ve bu esnada yay gerip ok atabilme kabiliyetinin kazanıldığı dikkati çekmektedir. Böylece atlı bir savaşçının kazanması gereken üç temel kabiliyetin ilk adımı atılmaktadır. Bu temel kabiliyetler: Dörtmala giden at üzerinde kendinden emin bir şekilde öne, arkaya, sağa ve sola dönebilme, yay gerip ok atabilme ve hedefi vurabilmektir. Aynı zamanda çocukken başlayan bu eğitimde koç üzerinde durup, atış yaparak hedefi vurma çocuklarda güven duygusunu arttırmaktadır. Çocuklar, koçtan düştüklerinde fazla zarar

görmeyip, tekrar koça binmekten korkmamakta bu safhayı atlattıktan sonra ise iyi bir at binicisi, iyi bir yay gericisi ve iyi bir hedef vurucusu olabilmektedirler (Durmuş, 2005, s. 8-9).

Mücadeleci yaşam şartlarının hüküm sürdüğü bozkır coğrafyasında erkek çocuğa büyük önem verilmektedir. Bu hususta Dede Korkut: “Babanın iki gözünden biridir” diyerek erkek evladın önemine dikkat çekmektedir (Gökyay, 2006, s. 26). Ancak bozkır toplumunda çocuğun sadece erkek olması yetmemekte çocuğun alp olması da gerekmektedir. Her aile kendi çocuğunun alp olmasını istemekte ve çocuklarına alplığı özendirilmektedir. Türk toplumunda yalnız erkekler değil kadınlar da savaşçı olarak yetiştirilmekteydi. Eskiçağ zaman dilimi içerisinde erkeklerin yanında veya erkeklere karşı savaşan kadınlar ve kadın grupları hakkında anlatılan efsane ve hikâyeler bulunmaktadır. Grekler savaşçı kadınlara Amazon adını vermişlerdir. Herodotos’un verdiği bilgiye göre, Karadeniz’in kuzey bölgesindeki bu kadınlar İskitlerce “Oirpata” olarak anılmaktadır. Bu terim “oir” erkek ve “pata” öldürmek sözcüklerinden türetilmiştir. Böylece erkek öldürenler anlamına gelmektedir (Durmuş, 2007, s. 101). Bu konuda Hippokrates ise İskit kadın savaşçıları hakkında şu şekilde bilgi vermektedir: Avrupa’da, Azak denizi taraflarında yaşayan bir İskit kavmi vardır. Diğer kavimlerden farklı olan bu kavim Sauromatlardır. Bu kavmin kadınları ata binerler, at üzerinde oldukları hâlde yay çekerler ve mızrak atarlar. Evlenene kadar cenk ederler; üç düşman öldürmedikçe evlenemezler ve kanunun emrettiği kurbanları da kesmeden evvel kocaları ile bir arada oturamazlar. Kadınlar evlendikten sonra zorunlu olmadığı müddetçe ata binmezler ve savaşa gitmezler (Ataç, ? s. 42-43). Dede Korkut boylarında da savaşçı kadınlara dair bilgiler bulunmaktadır. Bamsı Beyrek boyundaki Banu Çiçek, Bamsı Beyrek’in, kendisiyle evlenmek istiyorsa savaş sanatlarında onu yenmesini istemesi, Banu Çiçek’in de Amazon kadınlar gibi savaşçı özelliğe sahip olduğunu göstermektedir. Dede Korkut boylarında kadın savaşçıya dair bir başka örnek ise Kanglı Koca-Oğlu Kan Turalı boyunda Selcen Hatun’un, üzerlerine gelen düşmana karşı Kan Turalı ile birlikte savaşması bozkır coğrafyasında kadının sadece erkeğin eşi değil; aynı zamanda silah arkadaşı da olduğunu göstermektedir (Gökyay, 2006, s. 75-76,157-158).

XIV. yüzyıl şairlerinden Âşık Paşa, *Garişname* adlı eserinde alpin dokuz özelliğinin bulunması gerektiğini belirtmektedir. Bunlar: sağlam yürek, kol kuvveti, gayret, iyi bir at, özel bir elbise, yay, iyi bir kılıç, süngü, uygun bir arkadaştır (Köprülü, 1966, s. 208). Âşık Paşa’nın saymış olduğu bu özelliklerden, Dede Korkut Boylarında anlatılan alp kişilerde; kol kuvveti, özel bir elbise, iyi bir at özellikleri görülmektedir.

a)Ad alma alameti

Her aile çocuğuna uygun bir ad vermektedir. Ancak çocuğa ailesi tarafından verilen bu ad, gerçek adı olmayıp geçici bir ad olarak görülmektedir. Toplum yararına bir iş yapan veya savaşta kahramanlık gösteren kişiye; yapmış olduğu bu iş veya kahramanlığa uygun bir er adı verilmiştir. Bu er adı ile birlikte toplum artık kişiyi ailenin verdiği isim ile değil, er adı ile tanımaktadır. Ad alma alameti ile ilgili Dede Korkut Boylarında önemli bilgiler verilir. Örneğin: *Dirse Han Oğlu Boğaç Han* boyunda ad alma alameti görülmektedir. Söz konusu Boy ’da anlatılan olaya göre; Bayındır Han yılda iki hükümdarlık toyu verilir. Bayındır Han, bu toylarda beyleriyle devlet işleri ile ilgili görüşmeler yaptığı gibi aynı zamanda halka gücünü de göstermektedir. Toy toplayıp beylerini çağırdığında, toyda eğlence olarak deve ve boğa güreşi de tertip edilir. Böyle bir toyda, boğa meydana getirilirken zincirlerinden kurtulur ve meydan da oynayan çocukların üzerine doğru gelir. Çocuklardan biri olan Dirse Han’ın oğlu, boğa ile mücadeleye başlar ve bu mücadelenin sonunda boğayı yener. Bunu gören beyler bir araya gelerek çocuğu babası Dirse Han’a götürürler ve yaptığı kahramanlığı anlattıklarında Dede Korkut çocuğa Boğaç Han adını verir (Gökyay, 2006, s. 35-36-37).

Ad alameti görülen bir başka boy ise; *Bay Püre Oğlu Bamsı Beyrek* boyudur. Bay Püre adında bir bey, oğlu olunca emrindeki tüccarları oğluna hediye almaları için gönderir. Tüccarlar gittikleri yerlerde oğlan için; at, yay, gürz ve kılıç alırlar. Geri dönmek için yola çıktıklarında düşman yol üstüne pusu kurarak tüccarların mallarını yağmalar. Malları yağmalanan tüccarlar, Oğuz beylerinden yardım istemek için yola çıkar. Yolda genç bir beye rastlarlar. Bu genç bey, arkadaşlarıyla birlikte eğlenen Bay Püre'nin oğludur ancak tüccar bunu bilmemektedir. Tüccar, beyden yardım ister. Bu yardım isteğinin üzerine, Bay Püre'nin oğlu ve arkadaşları tüccarlara pusu kuran düşmanlara, baskın yaparak tüccarların mallarını kurtarırlar. Bir süre sonra, tüccarlar, Bay Püre'nin huzuruna geldiklerinde orada kendi mallarını düşmandan kurtaran genç beyi görürler. Tüccarlar, babasından önce genç beyin elini öperler. Bunun üzerine Bay Püre, tüccarlara niçin böyle yaptıklarını kızarak sorduğu zaman tüccarlar, başlarından geçen olayı anlatırlar. Olayı öğrenen Bay Püre, oğlunun gösterdiği bu kahramanlığın ad koyacak kadar büyük bir kahramanlık olup olmadığını sorar. Tüccarlar ise daha fazla olduğunu söylerler. Bunun üzerine ad toyu düzenleyen Bay Püre'nin oğluna Dede Korkut, Bamsı adını verir (Ergin, 2014, s. 67).

Türk toplumunda, kahramanlık gösterip ad almak aynı zamanda kişinin toplumdaki yerini de belirlemektedir. Dede Korkut Boylarından *Uşun Koca Oğlu Segrek*'in boyunda geçen "Oğuz zamanında Uşun Koca adında bir adam ve bu adamın da iki oğlu varmış. Büyük oğlunun adı Egrek'miş. Egrek, cesur, yaman, güzel bir yiğitmiş. Bayındır Han'ın sohbetine ne zaman istese gelirmiş. Beylerbeyi olan Kazan'ın divanında buna hiç kapı baca yokmuş. Beyleri çiğneyip Kazan'ın önünde oturur, kimseye iltifat eylemezmiş. Yine bir gün beyleri çiğneyip oturunca, Ters Uzamış adında bir yiğit ona: "Bre, Uşun Koca oğlu! Bu oturan beylerin her biri oturduğu yeri ya kılıcıyla ya ekmeğiyle almıştır. Sen baş mı kestir, kan mı döktün, aç mı doyurdun, çıplak mı donattın?" (Ergin, 2014, s. 199) diye sormuş." ifadelerden de anlaşılacağı üzere toplumda yer almak için kahramanlık göstermenin ne kadar önemli olduğu görülmektedir.

Kahramanlık göstermeyip ad almayan birisinin, bey oğlu dahi olsa beyliğe layık görülmeceği örneğini ise, Kazan Bey Oğlu Uruz Bey'in esir olduğu boyda şu ifadelerle görmekteyiz: Kazan bir gün divanda beyleri toplamış otururken sağına doğru bakar. Sağında kardeşi Kara Göne vardır, ona bakıp güler. Soluna bakar solunda dayısı vardır, onu görünce de güler. Ancak karşısına bakınca ağlar, karşısında oğlu Uruz oturmaktadır. Uruz babasının yanına gelerek neden ağladığı sorar. Babası ise sağına ve soluna baktığı zaman kardeşi ve dayısını gördüğünü, her ikisinin de kahramanlık gösterip ad almış olduklarından dolayı onlara sevindiğini ancak oğlunu görünce henüz kahramanlık gösterip ad almadığına ve kendisine bir şey olursa yerine oğlunun geçemeyeceğine üzüldüğünü söyler. Bu boyda toplum içinde kahramanlık gösterip ad almanın bey oğlu dahi olsa önemli olduğu böylece kahramanlığın irsiyet bağı taşımadığı ve bu tamamen kişinin kendi yeteneği ile ilgili olduğu görülmektedir (Gökay, 2006, s. 110-111).

Alplığın birinci göstergesi olan ad alma alameti Oğuz Kağan destanında da görülmektedir. Oğuz Kağan gittiği yerlerdeki kişiye uygun adlar vermiştir. Ayrıca bozkır coğrafyasında bulunan mezar taşlarında yer alan "er adım" şeklindeki ifade kişinin bir alp adının olduğunu göstermektedir. Alp adı veya alp olmak ile ilgili yakın bir zamana kadar Anadolu coğrafyasında, askere gitmemiş çocuğa söz sahibi olmadığının belirtilmesinin alplık ile ilgili olduğu söylenebilir.

b) Alpin özel elbisesi

Alplar kahramanlık gösterip alp adı aldıktan sonra kendilerine has bir alp kıyafeti giymektedirler. Gündelik hayatta veya savaşta bu kıyafetler kişinin alp olduğunun önemli bir göstergesidir. Bu alplık alameti sıradan bir kıyafet değildir; avlanması zor, güçlü bir hayvanın derisi gibi dikkat çeken bir kıyafettir. Alp kişi, bu kıyafet sayesinde hem alp olduğunu simgelemekte hem de savaş esnasında korunmaktadır.

Alpin kıyafeti ile ilgili örneklerden birisi Alp Er Tonga unvanında bulunan tongadır. Tonga: Bozkır kültür çevresinde yiğit, kahraman, kuvvetli, şevketli anlamlarında kullanılmıştır. Aynı zamanda rütbe ve unvan olarak da yer almaktadır. Bu kelimedenden tongalık kelimesi de türetilmiş olup bunun karşılığı güçlü, kuvvetli şeklindedir. Esasında tonga bebüre verilen addır. Bebür, filleri öldüren kaplan cinsinden bir hayvanın adıdır (Kaşgarlı Mahmut, 2014, s. 892). Tonga adı verilen bu kaplan esasında kedigillerden, enine siyah çizgili, koyu sarı postu olan Asya'da yaşayan çevik ve yırtıcı bir hayvan olarak bilinmektedir. Tonganın derisinden kürk yapılır. Savaş zamanında alp kişi onun derisini giyerek savaşa gider. Çünkü tonganın derisi kimin üzerinde olursa o suya gark olmaz, ateşe batmaz ve hiçbir savaş silahı ona etki etmez (Durmuş, 2013, s. 25). Bu sebeple tonga derisi alpin özel giysisi olarak görülmektedir. Burada sözü edilen tonga, günümüzdeki Sibirya kaplanı olup onu avlamanın son derece zor bir iş olması ve bunun sadece alplar tarafından yapılması sebebiyle tonganın derisi alplık alameti olarak kullanılmıştır.

On üçüncü boy olan, *Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürmesi* boyunda alpin özel giysisine değinilmektedir. On üçüncü boy şu şekildedir:

Salur Kazan bir gün beyleri ve askerleri ile avlanmaya çıkar. Bu süre avı esnasında Salur Kazan beylerini ve askerlerini ordugâha geri gönderir ve kendisinin de bir av avlayıp geri geleceğini söyler. Beyleri ve askerleri giden Salur Kazan kendi başına kalınca av avlamak için dolaşmaya çıkar. Ancak herhangi bir av bulamayınca beylerine ve askerlerine karşı mahcup olacağını düşünerek kaygılanmaya başlar ve Tanrı'ya dua eder. Bu esnada, Kara Dağ tarafında yedi ışık görür ve gördüğü bu ışıkları kendi ordusunun karargâhı sanır. Atını bu yöne sürerek o ışıkların yandığı yere gelir. Oraya gelince kendi ordugâhı olmadığını anlayan Salur Kazan, ışık yanan yerde bir ejderha uyuduğunu uzaktan görür. Yanan ışıkların ejderhanın gözleri olduğunu anlayan Salur Kazan bu manzara karşısında bir endişe duyar. Salur Kazan'ın yalnız başına ava gittiğini duyan lalası ise Kazanı bulmak için yola çıkar. Lala, Salur Kazan'ı bulduğunda onu endişeli ve kaygılı görür. Salur Kazan, lalasına ejderha ile savaşıp savaşmaması konusunda fikrini sorar. Lala, Salur Kazan'ı öven ve onu cesaretlendiren sözler söyleyerek ejderha ile savaşması gerektiğini söyler. Lalasının sözleri üzerine atına binen Salur Kazan ejderhanın yanına gelir, ejderha uyumaktadır. Uyuyan birini öldürmek mertlik olmaz düşüncesiyle bir ok atarak ejderhayı uyandırır. Ejderhanın uyanması üzerine Salur Kazan ile ejderha arasında mücadele başlar. Tanrı'ya tekrar dua eder, ettiği duadan sonra ejderhayla arasında bir kaya ortaya çıkar. Kaya sayesinde ejderhaya yem olma tehlikesinden kurtulan Salur Kazan, atından inip kalkanını eline alır. Ejderha ile mücadelesi esnasında gözü görmez olunca gözüne öfkelenir ve çıkardığı hançeriyle gözünü oymak ister. Bunu yaparsa insanların, onun ejderhayla savaşmaktan korkup bu yola başvurduğunu düşünecekleri, aklından geçer ve o zaman hâlim nice olur diyerek bu düşüncesinden vazgeçer. Ejderhaya okluğundaki okları fırlatmaya başlar. Ejderhanın oklardan sonra gücü kalmaz, bunun üzerine Salur Kazan eline kılıcı alıp ejderhanın üzerine yürür ve ejderhanın başını keserek onu öldürür. Salur Kazan ejderhayı öldürdükten sonra, lalası yanına gelir ve yaptığı mücadeleden dolayı onu tebrik eder. Salur Kazan daha sonra lalasına ejderhanın derisini yüzmeleri için en iyi ustaları getirmesini ister. Ustaların yüzdükleri

deriden kendine giysi, yayına kiriş, okuna sadak, kılıcına kın, atının eyerine örtü diktirir. Daha sonra da bu zaferini Bayındır Han'a söylemek için yola çıkar. Bu esnada Bayındır Han'a Salur Kazan'ın ejderha olduğu ve halka zarar verebileceği haberi gelir. Söylenenleri dinleyen Bayındır Han, Salur Kazan'ın iyi bir savaşçı olduğunu belki de bir ejderha öldürüp onun derisinden kendisine kıyafet yapmış olabileceğini söyler. Bayındır Han'ın beylerinden Kara Budak durumu anlamak için Bayındır Han'dan izin alıp Salur Kazan'ı karşılamaya gider. Salur Kazan'ı gören Kara Budak, ondan ejderha öldürdüyse bunu ispatlamasını ister. Bu isteği üzerine Salur Kazan, Kara Budak'a ejderha derisinden kılıcına yaptırdığı kılıfı armağan eder. Kara Budak Salur Kazan'ın gerçekten bir ejderha öldürdüğünü anlar ve bu müjdeyi Bayındır Han'a ulaştırır. Zafer haberinin gelmesiyle İç Oğuz ve Dış Oğuz beyleri toplanır ve Salur Kazan'ı karşırlar. Yedi gün, yedi gece toy yapılır (Ekici, 2019, s. 10-13).

Salur Kazan'ın Ejderhayı Öldürmesi boyunda görülen bu olaylarda: Salur Kazan askerinden ayrılıp bir ava gitmekte ve bu esnada herhangi bir av bulamadığı için toplum içinde itibarının sarsılacağını düşünerek kaygı duymaktadır. Bu sebeple dualar etmesi kişinin inanç değerlerini göstermektedir. Bu olayda en dikkat çeken husus ise Salur Kazan'ın bir ejderha ile karşılaşması, onu öldürmesi ve derisinden elbise yaptırıp giymesidir. Salur Kazan'ın ejderha ile yapmış olduğu mücadele ve bu mücadelenin sonucunda ejderhayı öldürerek derisinden elbise yaptırması tıpkı Alp Er Tonga unvanında görülen tonga derisinin alplık alameti olduğu gibi burada da ejderha derisi alplık alametidir. Daha sonra bu boy da anlatılan olaylarda Bayındır Han'a, Salur Kazan'ın bir ejderha öldürdüğü haberinin gelmesi ve bu sebeple bir toy yapılması ise yine alplığın kutlanması ile ilgilidir.

Alpın özel giysisi ile ilgili olarak Dede Korkut Boylarından *Begil Oğlu Emren Boyu*'nda da bilgiler bulunmaktadır. Begil bey gittiği bir av esnasında attan düşer ve ayağını kırar. Bunun üzerine içeride bulunan casus ise düşmana Begil beyin savaşacak durumda olmadığını bildirir. Bu haberi alan düşman, Begil beyin obasına sefer düzenlemeye karar verir. Düşmanın sefer hazırlığında olduğunu öğrenen Begil bu duruma oldukça üzülür ve kaygı duymaya başlar. Babasının bu hâlini gören oğlu Emren ise babasına alp kıyafetini, atını ve pusatını verirse savaşa kendisinin gidebileceğini söyler. Bu sözlere sevinen babası kendi alp kıyafetini, atını ve pusatını oğluna verir. Kıyafetleri giyinen, pusatları kuşanan oğlu savaş meydanına çıkar. Begil beyin atını ve kıyafetini gören düşmanlar kendi aralarında konuşarak kaşmaya karar verirler. (Gökyay,2006, s.188-200) Bu boyda ise düşmanların Begil beyi atından, kıyafetinden tanımları Begil beyin özel bir kıyafetinin olduğunu göstermektedir.

c)Alpın Atı

Bozkır coğrafyasında yaşayan kavimler bölgenin coğrafi şartları dolayısıyla konar-göçer bir yaşam tarzını benimsemişlerdir. Bu konar-göçer yaşam tarzı basit bir göçebelik olmayıp boy beyinin idaresinde sistemli bir şekilde yaylak ve kışlak arasında yapılan göç hareketidir. Göçlerin ortaya çıkardığı hareketli yaşam tarzına uygun olarak yetiştirilen hayvan ise at olmuştur. Atın binek hayvanı olarak kullanılması bozkır insanının işlerini büyük oranda kolaylaştırmıştır. Uçsuz bucaksız bozkır coğrafyasında yapılan yolculuklarda atın hızından yararlanılarak uzak mesafelere kısa sürede ulaşılmıştır. Ayrıca atın manevra yeteneği ile savaşlarda düşmana karşı büyük bir üstünlük sağlanmıştır. Bozkır coğrafyasında kurulan devletler at sırtında kurulmuş ve bağlı olan boylar üzerinde bu sayede hâkimiyet sağlanmıştır. Kısacası at bozkır insanının gözünde kendisiyle birlikte savaşa katılan bir yoldaş olmuştur. Bu yoldaşlık alp öldüğünde bile devam etmiş, bozkır da alp kişi öldüğü zaman mezarına atı ile birlikte gömülmüştür.

Dede Korkut Boylarında da alpın atının önemine dair bilgiler yer almaktadır. Dede Korkut bozkır insanının savaşlarda hep süvari olarak savaştığını, eğer atı olmazsa mağlup olacağını "yayan erin umudu

almaz” sözüyle anlatılmaktadır. Dede Korkut Boylarında, birçok yerde at ile ilgili bilgiler yer almasına rağmen en dikkat çeken ifade *Bamsı Beyrek Boyu*’nda geçmektedir. Bamsı Beyrek esir olduğu kaleden kaçtığı anda atının kendisini beklediğini görünce atına “at demem sana kardeş derim” diye seslenmesi at ile alpin ayrılmaz bir ikili olduklarını göstermektedir. Ayrıca Dede Korkut Boylarından, *Salur Kazan’ın Ejderhayı Öldürmesi* boyunda geçen Salur Kazan’ın ejderhayı öldürdükten sonra ejderhanın derisinden eyer örtüsü yaptırması da yine alplık alametidir. Tarihin ilk dönemlerinden itibaren bozkır coğrafyasında binek hayvanı olarak kullanılan at, alplar için özellikle seçilmiştir.

Sonuç

Dede Korkut boyları alp ve alplık alametleriyle ilgili önemli bilgiler vermektedir. Bu bilgiler arasında yer alan ad koyma toyları ve alp kıyafetleri kişinin toplumdaki yerini belirlediği gibi toplumda bulunan diğer kişileri de alp olmaya sevk etmiştir. Bozkır coğrafyasında yaşayan kavimler, yaşamış oldukları bölgenin coğrafi şartlarına ve düşmanlarına karşı her zaman mücadele etmişlerdir. Bu mücadelede de alplar etkin rol almışlardır. En eski dönemlerden itibaren varlıkları yazılı ve sözlü kaynaklarla bilinen alplar buldukları toplumun yararı için mücadele etmişler ve mücadele esnasında gerektiğinde canlarını feda etmişlerdir. Alplar sadece topluma zarar veren unsurlar ile mücadele etmemişler, yeni yurtlar elde edilmesinde de öncü olmuşlardır.

Kaynakça

- Arat, R. (1970). *Oğuz Kağan Destanı*, İstanbul: MEB Yayınları.
- Arat, R.(1959). *Kutadgu Bilig* (7 b.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Çınar, A. A. (2002). “Destanlarda Alp Tipi At” *Millî Folklor Dergisi*, Sayı, 56
- Durmuş, İ. (1997) “Bozkır Kültürünün Oluşumu ve Gelişiminde At” *G.Ü FEF. S.B.D.* (Cilt 1). Sayı, 2 s. 13-19
- Durmuş, İ. (2013) *Türk Tarihinin Öncüleri*, Ankara: Akçağ Yayınları
- Durmuş, İ. (2016) *Türk Kültürüne Giriş*, Ankara: Akçağ Yayınevi
- Erbay, H. (2016). *Dede Korkut Kitabı, Han’ım Hey*, Ankara: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Yayınları
- Ercilasun, A.B, (1986) “Oğuz Kağan Destanı Üzerine Bazı Düşünceler”, Ankara: *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*.
- Ergin, M. (2012) *Orhun Abideleri*, (46 b.). İstanbul: Boğaziçi Yayınları
- Ergin, M.(2014). *Dede Korkut Kitabı* (50 b.). İstanbul, Boğaziçi Yayınları,
- Esin, E. (2001) *Türk Kozmolojisine Giriş*, İstanbul: Kabalcı Yayınevi
- Gökyay, O.Ş. (2007). *Dedem Korkud’un Kitabı*, İstanbul: Kabalcı Yayınevi
- Gömeç, S. (2009). *Türk Destanların Giriş*, Ankara: Akçağ Yayınları
- Gönüllü, A.R. (1988). “Yağmal Toya Dair Notlar” *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, Sayı:17.
- Herodotos, (2015) *Herodotos Tarihi* (25 b.). Çev. Müntekim Ökmen İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları
- İnan, A. (1998a). *Makaleler ve İncelemeler* (Cilt 1). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları
- İnan, A. (1998b). *Makaleler ve İncelemeler*, (Cilt 2). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Kafesoğlu, İ. (2010). *Türk Millî Kültürü* (29 b.). İstanbul: Ötüken Yayınları
- Kaplan, M. (2014) *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar, Tip Tahlilleri* (9 b.). İstanbul: Dergah Yayınları.

- Kaşgarlı, M. (2015). *Divânü Lugât'it-Türk* (2 b.). Çev. Ahmet Bican Ercilasun- Ziyat Akkoyunlu, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Koca, S. (2010). *Türk Kültürünün Temelleri-2*, Ankara: Pelin Ofset Tipo Matbaa
- Köprülü, M.F. (1966) *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi
- Oğuz, Ö. (2004). “Destan Tanımı ve Eski Türk Destanları”, *Millî Folklor Dergisi*, Sayı, 62, sf.5-7.
- Orkun, H.N. (2011) *Eski Türk Yazıtları* (3 b.). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Sakaoğlu, S.-Duymaz A.(2014). *İslamiyet Öncesi Türk Destanları* (9 b.). İstanbul: Ötüken Yayınları
- Togan, Z. V. (1981) *Umumi Türk Tarihine Giriş* (3 b.). İstanbul: Enderun Kitabevi